

Artur Paczyna

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

Wstęp

Dzieje miejscowości Kościeliska (*Cothelicz, Kostelitz*) na Opolszczyźnie w obecnym powiecie oleskim były przedmiotem badań historycznych zarówno w przeszłości¹, jak i współcześnie². Jednakże, wspomniane publikacje pominęły ważne dla poznania życia mieszkańców oraz stosunków społeczno-gospodarczych panujących we wsi w trzeciej dekadzie XVIII w. źródło historyczne, jakim jest Kataster Karoliński. Wydaje się to zrozumiałe, biorąc pod uwagę okoliczność, iż źródło to do niedawna było nieznanie szerszemu ogółowi lub niedostępne³. Dopiero od kilku lat historycy zaczęli zgłębiać i opisywać zawartość Katastru Karolińskiego⁴. Jednakże wspomniane publikacje nie obejmują miejscowości obecnego powiatu oleskiego. Niniejsza publikacja stanowi próbę wypełnienia luki dotyczącej wsi Kościeliska. W publikacji wskazano istotne fakty dotyczące demografii wioski oraz postaw mieszkańców i ich wybory w przełomowych chwilach dziejowych. Zastosowano oryginalną pisownię imion i nazwisk wraz z propozycją ich polskiej pisowni.

Skróty

APWr – Archiwum Państwowe we Wrocławiu

h – halerz

pow. – powierzchnia

sgr – srebrny grosz cesarski

ST – srebrny Talar Śląski

* – urodzony

† – zmarły

---

¹ Np. H. Urban, Beiträge zur Geschichte des Dorfes Hedwigstein. Kreis Rosenberg O/S [maszynopis], [Beuthen], 1938 [@] <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/457917/edition/429642> (dostęp: 6.10.2021).

² Np. B. Jozzko, Kościeliska. Dzieje miejscowości i parafii, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010.

³ M. Kysil, Kataster Karoliński – nieznaną zespół do dziejów społeczno-gospodarczych w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu [w:] Archeion, t. CXIII, Warszawa 2012, s. 191-199.

⁴ Historyczny powiat głogówecki w Katastrze Karolińskim z lat 1722/26, Historische Kommission für den Kreis Neustadt Oberschlesien e. V. (Hrsg.), Landeskundliche Schriftenreihe Band 9, Senfkornverlag Alfred Theisen, Görlitz 2016; Historyczne powiaty bialski i prudnicki w Katastrze Karolińskim z lat 1722/26, Historische Kommission für den Kreis Neustadt Oberschlesien e. V. (Hrsg.), Landeskundliche Schriftenreihe Band 10, Senfkornverlag Alfred Theisen, Görlitz 2018; R. Obetkon, Mieszkańcy pszczyńskiego wolnego państwa stanowego i ich dochody w świetle katastru karolińskiego z lat 1722 – 1727, Pszczyna 2021.

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

Rys historyczny⁵

Osadnictwo w okolicach dzisiejszej wsi Kościeliska na Opolszczyźnie w obecnym powiecie oleskim sięga pradziejów. W IV i V okresie brązu (1100 - 900 p.n.e. – 900 - 700 p.n.e.) funkcjonowała tutaj osada zamieszкана przez ludność grupy górnośląsko – małopolskiej kultury łużyckiej. Jak wskazują na to odkrycia archeologiczne, zmarli z osady byli grzebani na cmentarzysku w formie szkieletowej lub całopalnej⁶. Badania archeologiczne potwierdziły, że osadnictwo w Kościeliskach istniało także w okresie wpływów rzymskich (V – VI w.)⁷. Po opuszczeniu osady przez jej mieszkańców w VI w., przez ponad 100 lat była tutaj pustka osadnicza.

Początki osadnictwa w Kościeliskach w wiekach średnich były w przeszłości błędnie łączone z kolonizacją z XII w.⁸ lub z połowy XIII w.⁹ Wydaje się jednak, że są one późniejsze, tj. sięgają początków XIV w.¹⁰ Pogląd ten wzmacnia fakt, że wieś nie została ujęta w księdze uposażeń biskupstwa wrocławskiego z przełomu XIII w. i XIV w.¹¹ Porastający na tych terenach las został z czasem wykarczowany na potrzeby uprawy zbóż i wypasu bydła.

---

⁵ Szerzej o dziejach wsi Kościeliska zob.: B. Joszko, *Kościeliska ...*, op. cit.; Idem, B. Joszko, *Nasz Pan i nasz proboszcz. Kroniki i Urbarz z Kościelisk*, Opole 2018.

⁶ W. Łonak, *Wyniki badań wykopaliskowych na cmentarzu kultury łużyckiej w Kościeliskach [w:] Głos Olesna, Rocznik 1978, Nr 10, s. 29-48*; E. Cichoń, *Zanim powstało Olesno [w:] Szlakiem solnym z Moraw do Olesna. Olesno i jego czescy partnerzy. Leśne miasto z różą w herbie u progu czeskiego partnerstwa*, s. 7.

⁷ Wykopaliska były prowadzone w 1937 oraz w latach 50. XX w., zob.: F. Hufnagel, *Eine Siedlung der Gutterberger Kultur In Hedwigstein Kreis Rosenberg [w:] Altschlesien. Mitteilungen des schlesischen Altertumsvereins, herausgegeben von Hans Seger, Band 9, Breslau 1940, s. 84-111.*

⁸ Szerzej o łączeniu osadnictwa w Kościeliskach z Zarzyskami, zob.: B. Joszko, *Kościeliska ...*, op. cit., s. 26-35; Idem, *Dzieje kościoła parafialnego pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Kościeliskach [w:] Rocznik Powiatu Oleskiego, nr 9 (2016), Starostwo Powiatowe w Oleśnie, Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża w Opolu, Olesno 2016, s. 57.*

⁹ J. G. Knie wskazuje rok 1250 jako datę założenia wsi, którą błędnie – na podstawie jednego z dokumentów dotyczącego przywileju nadanego przez papieża Innocentego IV opatowi Stefanowi z wrocławskiego klasztoru augustianów i kościoła NMP na Piasku – utożsamia z wsią *Otholici* [właściwie: *Ocholici* (niem.: Ocklitz)], zob.: J. G. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien: nebst beigefügter Nachweisung von der Eintheilung des Landes nach den Bezirken der drei königlichen Regierungen, den darin enthaltenen Fürstenthümern und Kreisen, mit Angabe des Flächeninhaltes, der mittlern Erhebung über die Meeresfläche, der Bewohner, Gebäude, des Viehstandes usw. 2 verm. u. verb. Aufl, Graß, Bart und Co., Breslau 1845, s. 310 [Kostelitz]. Na poglądzie Knie, bez pogłębionych studiów, swoje opinie oparło wielu badaczy, zob.: H. Szulc, *Typy wsi Śląska Opolskiego na początku XIX w. i ich geneza [w:] Prace Geograficzne, Nr 66, Instytut Geografii Polskiej Akademii Nauk, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1968, s. 82 [Katalog historyczny, powiat Olesno, hasło nr 567: Kościeliska]; por. Codex Diplomaticus Silesiae, t. 7, Regesten zur schlesischen Geschichte. Erster Theil. Bis zum Jahre 1250, Josef Max & Comp., Breslau 1884, s. 321 [rok 1250, poz. 722].**

¹⁰ Wieś Kościeliska nie jest wymieniana w wykazach miejscowości kasztelanii oleskiej powstałych w okresie rewolucji osadniczej z końca XIII w. lub na początku XIV w., zob.: I. Panic, *Historia osadnictwa w księstwie opolskim we wczesnym średniowieczu*, Katowice 1992, s. 43-45.

¹¹ Zob. *Liber Foundationis Episcopatus Vratislaviensis [w:] Codex Diplomaticus Silesiae, XIV Band, Josef Max & Comp., Breslau 1889., s. 70, 101-102, 170-172; por.: F. Maroń, Rozwój sieci parafialnej diecezji katowickiej do*

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

O wsi i kościele po raz pierwszy wspominają dokumenty średniowieczne z II poł. XIV w. W 1374 opiekę duszpasterską nad mieszkańcami Kościelisk sprawowali zakonnicy z zakonu kanoników regularnych laterańskich odwołujących się do nauczania św. Augustyna z Hippony (augustianie) z klasztoru na Piasku we Wrocławiu, którzy w 1353 zostali sprowadzeni przez księcia opolskiego Bolka II do Olesna, gdzie objęli w posiadanie dawny zamek myśliwski Henryka Brodatego, staw rybny, młyn wodny i łąki¹². Drewniany kościół w Kościeliskach został zbudowany ich staraniem przed 1374¹³. W 1394 proboszczem kościeliskiej parafii pod wezwaniem Narodzenia NMP był Stenzla Czambor¹⁴. Z nieznanых powodów, parafia nie została ujęta w rejestrach świętopietrza z 1447¹⁵. W 1396 wieś została kupiona przez kanoników¹⁶. Oprócz parafii w Kościeliskach, obsługiwali oni duszpastersko także parafię pod wezwaniem św. Walentego i św. Bartłomieja w Skrońsku oraz parafie w Chocianowicach, Lasowicach, Laskowicach, Ligocie Oleskiej, Kadłubie, Uszycach, Wachowie, Wędryni, Zębowicach, Borkach Wielkich i Małych, Brońcu, Jastrzygowicach i Zarzyskach.

Kościeliska politycznie dzieliły losy będącego pod panowaniem Piastów Księstwa Opolskiego, powstałego w wyniku podziału Księstwa Opolsko – Raciborskiego pod koniec XIII w. Terytorium księstwa na przestrzeni wieków ulegało modyfikacjom. W jego skład wchodziły miasta Opole i Olesno, Niemodlin i Strzelce Opolskie (z przerwami) oraz epizodycznie Ziemia Wieluńska (na początku XIV w.). Okresowo (XIV w.), pod rządami księcia opolskiego Władysława Opolczyka znalazły się także Ziemia Częstochowska, Ziemia Głogówecka i Karniowska. Dynastia piastowska na Śląsku Opolskim wygasła w 1532 wraz z bezpotomną śmiercią księcia Jana II Dobrego (*1460 – †1532 Racibórz), który za swoich długich rządów (1476 – 1532) zdołał przyłączyć do swojego księstwa Gliwice,

---

końca XV w. [w:] Śląskie Studia Teologiczne, Rocznik 1969, t. 2, s. 112-113 [registrum Wyasdense, Olesno et Lublyn].

¹² E. Cichoń, Matka oleskich świętyń – kościół św. Michała Archanioła. Olescy kanonicy [w:] Szlakiem solnym ..., op. cit., [s. 23].

¹³ H. Urban powołując się na treść dokumentów parafialnych opisujących okoliczności rekwizycji w czasie I wojny światowej (w 1917) dzwonu kościelnego o imieniu „Maria”, na którym widniała data MCCCL (1350), powstanie kościoła przesuwają na połowę XIV w., zob.: H. Urban, Beitrage zur Geschichte des Dorfes Hedwigstein. Kreis Rosenberg O/S [maszynopis], [Beuthen], 1938 [@] <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/457917/edition/429642> (dostęp: 6.10.2021), s. 33–34.

¹⁴ H. Urban, Beitrage ..., op. cit., s. 33-34, Ibidem.

¹⁵ Zob.: H. Markgraf, Die Rechnung über Peterspfennig im Archidiaconat Oppeln 1447 (Registrum denarii sancti Petri in archidiaconatu Opoliensi sub anno domini MCCCXLVII per dominum Nicolaum Wolff decretorum doctorem, archidiaconum Opoliensem, ex commissione reverendi in Christo patris ac domini Conradi episcopi Wratislaviensis, sedis apostolice collectoris, collecti) [w:] Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens”, Band 27, Breslau 1893, s. 361-363.

¹⁶ E. Cichoń, Matka ..., op. cit., [s. 23] Ibidem.

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

Toszek, Bytom (pod koniec XV w.) oraz Koźle w 1506 i Racibórz w 1521. Od 1532 Księstwo Opolsko – Raciborskie było pod panowaniem Hohenzollernów, którzy byli lennikami czeskimi do 1645. W latach 1646 – 1666 księstwo znalazło się pod rządami polskich Wazów jako zastaw, a od 1666 do 1742 pod panowaniem Habsburgów. W wyniku wojen śląskich 1740 – 1763, Śląsk wraz z Opolszczyzną znalazły się w granicach Królestwa Prus pod panowaniem Hohenzollernów. Od 1871 do 1919 w granicach Cesarstwa Niemieckiego. Administracyjnie, Kościeliska należały do powiatu oleskiego w rejencji opolskiej (od 1815), w Prowincji Śląsk (od 1815).

O mieszkańcach wsi w dawnych wiekach wiemy niewiele. Dopiero w dwóch dokumentach z 1571 pojawiają się pierwsze o nich wzmianki. Pierwszy dokument¹⁷ wspomina o wolnym chłopie lub poddanym proboszcza oleskiego Pawle Wiadrku z Kościelisk, który 18 V 1571 złożył do sądu skargę na wywodzącego się z szlachty górnośląskiej proboszcza oleskiego Szczęsnego Feliksa Przyszowskiego herbu Łabędź z Przyszowic koło Gliwic, za nie wyciągnięcie konsekwencji prawnych wobec swoich poddanych, chłopów Urbana i Jana Żórawińskich, którzy *bez żadnej przyczyny* pobili Skarżącego i nie zostali za to ukarani. W drugim dokumencie¹⁸ znalazł się opis przynależnej do wsi w żyznej dolinie nad rzeką Prosną osady Wytoka [Wyttoka] wraz z młynem wodnym, w którym młynarzem był kmieć Jakub [Jacob] Zolna. Dobra składające się ze wsi oraz młyna i zakupionej roli były własnością klasztoru augustianów we Wrocławiu. Opat klasztoru na Piasku o imieniu Jerzy potwierdził przywilej nadany kanonii oleskiej, tj. kościołowi pod wezwaniem św. Michała w Oleśnie, której zwierzchnikiem był wspomniany proboszcz Szczęsny Feliks Przyszowski [Felix Preischwitz]. Według przywileju, kościeliskie dobra mogły być użytkowane przez proboszcza za corocznie wnoszone na Wielkanoc na rzecz klasztoru złoto (*cztery ciężkie Marki*¹⁹) i wiertel²⁰ czystej mąki pszennej oraz dar z ryb²¹. Powinności te zostały powtórzone

---

¹⁷ Skarga Pawła Wiadrka na Szczęsnego [Feliksa] Przyszowskiego proboszcza oleskiego [18 V 1571] [w:] Księga oskarżeń (pозwów) lata 1581 – 1604, Stosunki społeczne na wsiach księstw opolskiego i raciborskiego w epoce Habsburgów (XVI – XVII wiek) w świetle aktów prawnych i akt sądowych. Materiały, opracował Roman Sękowski, Chorzów 2016, s. 291, poz. 14.

¹⁸ H. Urban, Beiträge ..., op. cit., s. 36-37.

¹⁹ Marka kolońska – od XII w. jednostka masy złotych monet (florenów i talarów). 1 Marka = 233,8123 g złota = 66 guldenów (1 gulden = 3,5426 g złota). Cztery marki = ok. 935 g złota, szerzej zob.: Z. Zabiński, Rozwój systemów pieniężnych w Europie Zachodniej i Północnej, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1989, s. 30 i następne.

²⁰ Jednostka masy zboża. 1 wiertel (ćwiertnia, ćwierć) [coretum, choretus, modium] = ¼ korca (szefel) [mensura, modium, metreta] = 1/48 małdrata [malder] = 18,5 litra. Szerzej o miarach zboża zob.: K. Skupieński, Struktury systemowe polskich miar zbożowych w XVI w. [w:] Przegląd Historyczny, Rocznik 1978, t. 69, s. 623-646. Według autora, na Śląsku, podobnie jak w Wielkopolsce w XVI w. stosowano polskie miary zbożowe, ibidem, s. 634; por.: Porównanie terażniejszych i dawniejszych miar i wag w Królestwie Polskim używanych z

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

w dokumencie wrocławskiego opata augustianów z 1669²². Młyn oraz przynależne do niego rolę i łąki, były w posiadaniu oleskiego kościoła do lat 70. XVIII w.

Kościeliska, kościół Narodzenia NMP, autor zdjęcia: Herbert Dienwiebel, 1938.

Źródło: [@] <http://www.kosciolydrewniane.pl/pages/drewniane/stare/40131.html> (dostęp: 7.09.2021).

W 1576 – jak świadczy o tym belka nadproża drzwi wejściowych – pierwszy kościół drewniany w Kościeliskach został zastąpiony kolejnym, także wykonanym z drewna. Stał on na wzniesieniu, był orientowany, o konstrukcji zrębowej na podmurówce z kamienia. Jak wspominają o tym akta wizytacyjne z XVII w. do kościoła prowadziło dwoje drzwi a jego wnętrze było doświetlane światłem dziennym przez sześć okien. Wewnątrz był ołtarz

---

dodaniem ważniejszych Europejskich i innych, z potrzebniejszymi tablicami zamiany jednych na drugie przez Juliusza Colberg Profesora zwyczajnego Jeodezyi w Uniwersytecie Królewsko-Warszawskim, Warszawa 1819, s. 63.

²¹ H. Urban, Beitrage ..., op. cit., s. 37.

²² H. Urban, Beitrage ..., op. cit., s. 37, Ibidem.

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

wykonany z drewnianych desek przykryty obrusem oraz wykonana z drewna ambona ze zdobieniami. W zakrystii była komoda. Nabożeństwu towarzyszyła muzyka organowa z małych organów, prawdopodobnie fisharmonii. W XVII/XVIII w. dobudowano drewnianą wieżę. W 1976 kościół został rozebrany i przeniesiony do wsi Gwoździany koło Pawonkowa w obecnym powiecie lublinieckim w województwie śląskim. Budynek kościoła przetrwał do naszych czasów.

W 1752 młynarzem był Karol [Karl] Paprotny, który za 34 ST nabył od oleskiego prałata Krzysztofa Biady [Christoph Biada] prawo użytkowania majątku kościoła opłacając roczny czynsz w wysokości 4 marek i 24 groszy oraz przekazując do wrocławskiego klasztoru wełnę i kruszec. W 1767 młynarzem był Andrzej Widera [Andreas Widera]. Za 50 ST nabył rolę należącą do *dominium*, od której uiszczal czynsz w wysokości 36 korców. W 1749 potwierdzony został przywilej dla *wolnego* Piotra Grzysza [Peter Grzisch] i jego zakupionego w 1567 majątku, od którego uiszczal roczny czynsz w wysokości 1 ST 8 sgr oraz 2 kapłony²³ i 30 jajek²⁴.

Od 1770 Kościeliska były w posiadaniu Christiana Gottlieba Jordana (von Jordan).

Przed 1783 we wsi był kościół katolicki z plebanią i szkołą, folwark oraz dwa młyny wodne. Według Zimmermanna w Kościeliskach mieszkało w tym czasie ogółem ponad 369 mieszkańców²⁵, w tym 50 gospodarzy zwanych kmieciami, 10 zwanych zagrodnikami oraz 9 chałupników²⁶. Do Christiana Gottlieba Jordana należały także m.in. kopalnia gliny w pobliżu Kościelisk²⁷ oraz folwark Wytoka nad rzeką Prosną, w którym w tym czasie pracowało trzech zagrodników oraz dla którego pracował młyn wodny. W Wytoce mieszkało 33 mieszkańców²⁸.

W 1844 we wsi w 113 chałupach mieszkało 779 mieszkańców, wśród nich: leśniczy, wolny karczmarz, szewc, kowal i tkacz lnu. Zdecydowana większość mieszkańców (742) była wyznania katolickiego, 25 było wyznania protestanckiego a 2 wyznawało judaizm. We wsi

---

²³ Młody kogut o masie 2,5 – 5 kg, wykastrowany po 10 tygodniu życia, utuczony i ubity po ok. pół roku, staropolski, wykwinny przysmak.

²⁴ H. Urban, Beitrage ..., op. cit., s. 39.

²⁵ Liczbę mieszkańców wsi należy traktować orientacyjnie, gdyż obejmuje – jak się wydaje – jedynie rodziny posesjonatów. We wsi mieszkali także chłopci nie posiadający gruntów ornych, tj.: komornicy, robotnicy dniówkowi i wyczuńcy (średnio prawdopodobnie jedna osoba na gospodarstwo). Stąd liczbę mieszkańców Kościelisk w tym okresie należy powiększyć do ok. 430.

²⁶ F.A. Zimmermann, Beyträge zur Beschreibung von Schlesien, Bd 2, Tramp, Johann Ernst, Brieg 1783, s. 188. Zwraca uwagę, że

²⁷ F.A. Zimmermann, Beyträge ..., op.cit., s. 165

²⁸ Zimmermann zapisał dane dotyczące Wytoki pod hasłem: Willocka, zob.: Zimmerman, Beyträge ... op.cit., s. 195.

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

był drewniany kościół katolicki z plebanią i dobrami parafialnymi (pola farskie), do którego należał drewniany kościół filialny w Biskupicach pod wezwaniem Jadwigi Śląskiej zbudowany w 1718, folwark z owczarnią, trzy młyny wodne nad rzeką Prosną, gorzelnia oraz *wolne dobra* hrabiego Renarda, w tym *mający znaczenie* kamieniołom i pola pańskie kolatora²⁹. Dzieci wiejskie uczęszczały do szkoły katolickiej na lekcje prowadzone przez jednego nauczyciela, który w szkole miał także mieszkanie. Ewangelicy korzystali z pobliskiego zboru protestanckiego w Biskupicach. W Kościeliskach hodowano ogółem 900 owiec rasy merynos. Do wsi należał folwark Wytoka znajdujący się po drugiej stronie Proсны, $\frac{3}{5}$ *Mili* (ok. 5,3 km³⁰) od wsi, w którym była owczarnia, młyn wodny oraz 3 chałupy z zagrodami pracujących w folwarku zagrodników omłockowych³¹.

W 1855 Kościeliska zamieszkiwało 814 mieszkańców. W 1861 w wiosce mieszkało już 926 mieszkańców, w tym 880 było wyznania katolickiego, 36 protestanckiego a 10 wyznawało judaizm. W wiosce był kościół i szkoła. Mieszkańcy mieszkali w 126 domach mieszkalnych, które były ich prywatną własnością. Przy domostwach były posadowione 93 zabudowania gospodarcze na potrzeby rolnictwa oraz 3 zabudowania służące do pozarolniczej działalności rzemieślniczej³².

W 1885 ogólna powierzchnia gruntów w Kościeliskach wynosiła 1137 ha, w tym pola uprawne 756 ha, łąki 107 ha i obszary zalesione 70 ha. Mieszkańcy wsi byli zobowiązani do uiszczania podatku gruntowego za każdy hektar posiadanych gruntów (10,18 marki od roli, 10,97 marki od łąk oraz 1,17 marki od lasów). We wsi było 137 budynków mieszkalnych zamieszkanymi bądź niezamieszkanymi, w których mieszkały 184 rodziny tworzące gospodarstwa domowe. Przeciętne gospodarstwo liczyło ok. 4,6 osób. Liczba mieszkańców w tym okresie wynosiła 850 osób (381 płci męskiej i 469 płci żeńskiej), w tym 836 wyznania katolickiego, 6 protestanckiego, 8 wyznawców judaizmu³³.

W 1910 w Kościeliskach mieszkało ogółem 961 mieszkańców, w tym 852 we wsi (408 mężczyzn i 444 kobiet) i 109 (51 mężczyzn i 58 kobiet) w dobrach pańskich³⁴. Językiem

---

²⁹ Patrona kościoła.

³⁰ 1 mila na Śląsku = 11 250 łokci (1283 łokci wiedeńskich = 1000 m) = 8768 m – $\frac{3}{5}$ mili = 5260.8 m, zob.: J. Colberg, Porównanie miar i wag ..., op. cit., s. 37 i 44.

³¹ J. G. Knie, op. cit., s. 310-311.

³² F. Triest, Topographisches Handbuch von Oberschlesien. Erste Hälfte, Wilhelm Gottlieb Korn, Breslau, 1865, s. 204.

³³ Gemeindelexikon für Königreich Preußen, t. VI Provinz Schlesien, Verlag des Königlichen Statistischen Bureaus, Berlin 1887, s. 340-341.

³⁴ Gemeindelexikon für die Regierungsbezirke Allenstein, Danzig, Marienwerder, Posen, Bromberg und Oppeln auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 1. Dezember 1910 und andere amtlicher Quellen bearbeitet

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

polskim posługiwało się ogółem 823 mieszkańców wsi (96,24%), z których 820 było katolikami, a 3 protestantami. Tylko jedna osoba wskazała, że oprócz języka polskiego posługiwała się także innym językiem. Językiem niemieckim posługiwało się ogółem 28 mieszkańców, z których 6 było wyznania katolickiego, 19 protestanckiego a 3 wyznawało judaizm. W dobrach pańskich językiem polskim posługiwało się 90 mieszkańców (82,57%), z których 83 było wyznania katolickiego a 7 było protestantami. Językiem niemieckim w dobrach pańskich posługiwało się 19 mieszkańców, w tym 3 katolików i 16 protestantów³⁵. Ogólna powierzchnia gruntów w tym okresie w Kościeliskach wynosiła 1 141,8 ha we wsi oraz 524,7 ha w dobrach pańskich³⁶.

W czasie I wojny światowej zginęło 39 mieszkańców wsi zwerbowanych do Niemieckiej Armii³⁷. Po zakończeniu działań wojennych, przynależność państwowa wsi miała rozstrzygnąć się – zgodnie z ustaleniami konferencji pokojowej w Wersalu w 1919 – w plebiscycie. Głosowanie odbyło się 20 III 1921. Wzięło w nim udział 589 mieszkańców na 601 uprawnionych do głosowania. Za Polską oddano 321 głosów (54,87%), za Niemcami 264 głosów (45,13%), 4 głosy były nieważne. Pomimo wyrażonej przez większość mieszkańców woli, Kościeliska oraz powiat oleski w 1922 włączono do Niemiec.

W 1939 liczba mieszkańców wsi wzrosła do 1499. W czasie II wojny światowej poległo 106³⁸ mieszkańców Kościelisk zwerbowanych do Wehrmachtu lub innych jednostek wojskowych. Po zakończeniu działań wojennych wieś wyludniła się.

Kataster Karoliński

Indykcja generalna króla Czech Ferdynanda I z 1527³⁹ ustalająca wysokość świadczeń podatkowych na potrzeby wojny z Turcją, będąca próbą wprowadzenia nowoczesnego katastru fiskalnego zapewniającego wpływy do cesarskiego skarbcza z podatku pogłównego i podymnego oraz przeprowadzane w XVII w. reformy podatkowe na Śląsku, okazały się niewystarczające w XVIII w., w którym dotychczasowe podatki zaczęły być zastępowane

---

von Königlich Preußischen Statistischen Landesamte, Heft I., Regierungsbezirk Allenstein, Verlag Königlichen Statistischen Landesamte Berlin 1912, s. 78-79 oraz 82-83.

³⁵ Gemeindelexikon ..., op. cit., Ibidem.

³⁶ Gemeindelexikon ..., op. cit., Ibidem.

³⁷ E. Cichoń, Powiat oleski w ujęciu historycznym do 1945 r., cz. 1 [w:] Rocznik Powiatu Oleskiego, nr 9 (2016), Starostwo Powiatowe w Oleśnie, Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża w Opolu, Olesno 2016, s. 32

³⁸ E. Cichoń, Powiat oleski ..., op. cit., Ibidem.

³⁹ Szerzej o indykcji z 1527, zob.: K. Orzechowski, Uchwały wrocławskiego sejmiku z 20 września 1527 roku i przekazy najstarszego śląskiego katastru [w:] Studia z dziejów państwa i prawa polskiego, t. 7 pod red. J. Matuszewski, T. Kubicki, Łódź 2002, s. 123- 141.

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

przez inne obciążenia. W reskrypcie z 4 listopada 1721⁴⁰ cesarz Karol VI Habsburg ustalił takse podatkową (*Regulae directivae*) oraz powołał specjalną komisję rektyfikacyjną (*Rektifikations-Hauptkommission*), kierowaną przez Jana Antoniego von Schaffgotsch [*Johann Anton von Schaffgotsch*], mającą na celu spisanie i ustalenie powinności podatkowych – na podstawie ksiąg gruntowych i rachunków – w oparciu o dochody z nieruchomości, pomijając czynsze i powinności służebne. Skutkowało to w niektórych księstwach obniżeniem wymiaru podatku i w konsekwencji wymusiło ponowną rewizję obciążeń podatkowych. Przeprowadzono ją na podstawie patentu cesarskiego z 17 VIII 1733. Dochody z nieruchomości uzupełniono o czynsze, daniny w naturze, powinności oraz opłaty handlowe od transakcji handlowych, które dotychczas nie były opodatkowane. Z powodu najazdu wojsk pruskich na Śląsk w 1740, sprawy podatkowe zostały przejęte przez nowe władze.

Kataster Karoliński jest nieocenionym źródłem historycznym w zakresie stosunków społeczno – gospodarczych oraz demograficznych na śląskiej wsi na początku XVIII w.

Kataster Karoliński z 1723 o mieszkańcach wsi Kościeliska i ich dochodach

Akta Katastru Karolińskiego dotyczące wsi Kościeliska w lennym Księstwie Opolsko – Raciborskim są zdeponowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu⁴¹. Składają się z sześciu uzupełnionych odpowiednimi wpisami dokumentów zapisanymi w sześciu tabelarycznie ujętych rozdziałach, tj.: **1. Ogrodnictwo** [*Gaerthe*] – tabeli ze specyfikacją poddanych (*Unterthener Specification, Rubrica Prima*, k. 301) zawierającej dane dotyczące ogólnej liczby gospodarzy zwanych kmieciami (*Bauern*), oraz posiadanej przez nich powierzchni ziemi porośniętej drzewami owocowymi lub przydomowymi uprawami wraz z zabudowaniami, w tym szczegółowe dane dotyczące powierzchni ogrodu, na którym była posadowiona zagroda sołtysa Tomasza Niegota [*Tomek Niegoty*] oraz Wojciecha Kużaja [*Adalbert Kuzai*]. Ponadto, w dokumencie znalazł się opis ogólnego obszaru powierzchni ogrodów z zagrodami czterdziestu sześciu niewymienionych z nazwiska i sześciu wymienionych z nazwiska gospodarzy (Szymon Zowada [*Simonis Zowada*], Andrzej Wróbel

⁴⁰ Treść reskryptu zob.: K. Orzechowski, Indykcja dominiów, poddanych i miast Śląska według „pierwszej rewizji” z 1726 roku, Wrocław 1995, s. 19-32.

⁴¹ APWr, Zespół 164 Kataster Karoliński 1722-1748, Seria 10 Księstwo opolsko-raciborskie 1722-1732, Des Fürstenthums Oppeln u. Rattibor Revisorische Relationen Bekanntnis und Befunds Tabellen Tom LXXXIII. Darinnen befinden sich aus dem Lublienitzischen Kreis von No 24-47, 1723 - 1726, sygn. 164 [miejsce: Kościeliska], kk. 300-312 – dalej: *Kościeliska*.

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

[*Andreas Wrobel*], Maciej Pawełek [*Mathai Pawelek*], Sebastian Ciosek [*Sebastiani Ciosek*], Błażej Siewik [*Blasy Siewik*] oraz ogrodów młynarza Sebastiana Paprotnego [*Sebastiani Paprotny*]) i dodatkowo wymienionego odrębnie z nazwiska jeszcze jednego gospodarza (Sebastian Paprota [*Sebastiani Paprota*]) wraz ze wskazaniem wartości oszacowanego majątku (*Capital*) stanowiącego podstawę opodatkowania oraz wartości dochodu z przydomowych ogrodów, stanowiącego $\frac{1}{12}$ wartości majątku, **2. Użytkowanie młynu** – dokumentu zawierającego spis młynów wraz z określeniem ich typu (młyny wodne), ich lokalizacją, nazwiska młynarzy (Sebastian Paprotny i Sebastian Węgiel), oszacowanie dochodu z przemiału zboża i wartość majątku (*Mühl=Ruhung, Rubrica Secunda*, k. 302), **3. Hodowla owiec, krów, kóz i świń** – dokumentu zawierającego zbiorczy spis inwentarza żywego, tj. owiec, krów, kóz i świń czterdziestu siedmiu gospodarzy oraz sołtysa i młynarzy, wraz ze wskazaniem wartości oszacowanego majątku stanowiącego podstawę opodatkowania oraz wartości dochodu z hodowli (*Schaaf=Kühe=Ziegen=und Schwein=Ruhung, Rubrica Septima*, k. 305), **4. Pola uprawne** – dokumentu zawierającego tabelę z oświadczeniem podatkowym wymienionych z imienia i nazwiska poddanych, tj. spis posiadanej przez nich roli oraz wielkości zasiewu zimowego (ozimina) i zasiewu letniego (jare) wraz ze wskazaniem wartości oszacowanego majątku stanowiącego podstawę opodatkowania oraz wartości dochodu z użytków (*Säe=Werck, Rubrica Octava*, k. 306-308), **5. Oświadczenie podsumowujące samooszacowanie poddanych** (*Der Unterthamer Bekanntniß*, k. 309-310) zawierające informacje o wartości dochodu z użytków i wartości oszacowanego majątku stanowiącego podstawę opodatkowania. Oba wymienione w poz. 5 i 6 dokumenty zostały podpisane w Kościeliskach 24 IV 1723 przez wiejską władzę (prawdopodobnie członków sądu ławniczego), tj. sołtysa Mateusza Łakomego [*Mathaus Lakomy Scholtz*] oraz ławników Walentego Mikosza [*Valentin Mikoss*] i Marcina Kwapisza [*Martin Kwapiss*], a następnie opieczetowane pieczęcią wiejską (sądową), odcisniętą w czerwonym laku. W Katastrze ujęty został także dokument: **6. Tabela zawierająca podsumowanie komisji rewizyjnej** (*Unterthamer Befunds=Tabella*, k. 311-312), opieczetowana i podpisana 18 XII 1723 przez jej członków, tj. Jerzego Fryderyka von Rousztz [*George Fridrich von Rousztz*], Jana Christoztosolly'ego [*Johann Christoztosolly*] oraz Jerzego Hallatpsę [*George Hallatpsa*] zawierające informacje o wartości dochodu z użytków i wartości oszacowanego majątku wartości majątku, stanowiącego podstawę opodatkowania po korekcie.

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

Zgodnie ze wspomnianym reskrytem cesarskim, z obowiązku podatkowego zwolnieni byli nieposesjonaci, tj. komornicy, robotnicy dniówkowi i chałupnicy. Nieposesjonatami byli także wycuźnicy. Zagrodnicy omłockowi pracujący za zapłatą na folwarku, swoje dochody dołączali do dochodów folwarku, zwolnieni byli natomiast z obowiązku kwaterunku i poboru. Treść Katastru dotycząca wsi Kościeliska zawiera informacje dotyczące posesjonatów, jednakże – na przykładzie innych śląskich wsi - można wskazać, że mieszkali w niej także nieposesjonaci.

Według samooszacowania, na 47 małdratach wrocławskich⁴² i 7 korcach roli czyli ok. 159,88 ha, co odpowiadało ok. 9 i ½ włókom wrocławskim⁴³ gospodarowało ogółem sześćdziesięciu jeden wymienionych z nazwiska gospodarzy oraz dwóch młynarzy. Obsiewali oni ogółem 31 małdratów i 4 korce roli, w tym 13 małdratów i 2 korce oziminą i 18 małdratów i 2 korce obsiewem letnim. Pozostałe grunty (ok. 16 małdratów), w celu poprawy żyzności gleby, nie były obsiewane, tzn. były wyłączone z użytkowania przeważnie na rok (ugór) i służyły do wypasu bydła lub owiec. Oznacza to, że w Kościeliskach na początku XVIII w., podobnie jak na innych terenach Śląska, do upraw stosowano trójpolówkę. Chłopi z Kościelisk, podobnie jak w innych rejonach Śląska, zaniżali wartość swojego majątku dla celów podatkowych. Po korekcie komisji rewizyjnej okazało się, że pola uprawne zajmowały powierzchnię 52 małdratów czyli 174,72 ha, co odpowiadało ok. 10 i ½ włóki, po połowie obsiewane oziminą i obsiewem letnim. Komisja rewizyjna nie uwzględniła w swoim zestawieniu ugoru. W oparciu o te dane można ostrożnie oszacować liczbę ludności wsi na ok. 475 mieszkańców, zakładając, że każdy z gospodarzy oraz młynarzy (63) posiadał żonę (63) i ok. 4,5 dzieci⁴⁴ (ok. 284) oraz dodając do tego dwie wdowy i nieposesjonatów (średnio 1 na chałupę kmieć, tj. ok. 63). W Katastrze spisano także inwentarz żywy. W Kościeliskach w tym czasie chłopi hodowali 15 i ½ wiertła⁴⁵ czyli 372 owiec, 100 krów (po korekcie: 126) i 43 świnie (po korekcie: 56). Każdy z gospodarzy hodował więc średnio 6 owiec 2 krowy i 1 świnie. Dochód z hodowli był szacowany przez

---

⁴² 1 małdrat wrocławski (małder, Breslauer Malder, vratislavský výsevkový maldr) = 12 korców (szefel, Scheffel, šefl) = ok. 888 litrów (1 korzec/szefel wrocławski = 74 litry) = ok. 3,36 ha.

⁴³ Na Śląsku 1 Włóka [Hufe] = 30 morgom śląskich (1 morga śląska = 300 prętów kwadratowych; 1 pręt kwadratowy = 18,653 metra kwadratowego; 1 pręt = 7 ½ łokcia = 4,319 metra) = 16,7877 ha, zob. Porównanie ..., op. cit., s. 59

⁴⁴ Szerzej o wskaźniku urodzeń na małżeństwo (U/M), zob.: J. Siebel, Ludność parafii rzymsko-katolickiej pw. św. Szczepana w Bogucicach w latach 1738-1860. Studium demograficzno-statystyczne. Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Antoniego Barciaka, Katowice 2006, s. 20-21.

⁴⁵ 1 wiertel („ćwierć”) = 24 sztuki.

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

chłopów na ogółem 88 ST⁴⁶ i 4 sgr a wartość majątku, stanowiący podstawę opodatkowania, był szacowany na 739 ST 17 sgr i 6 h (po korekcie komisji rewizyjnej odpowiednio: 103 ST 8 sgr oraz 861 ST 2 sgr i 12 h). W spisie inwentarza żywego co prawda nie występują kozy, jednakże nie można wykluczyć, że były hodowane we wsi, np. przez nieposesjonatów, których dochody były zwolnione z podatku. Ogrody kmiece wraz z posadowionymi na nich zabudowaniami oraz przydomowe uprawy po korekcie komisji rewizyjnej zajmowały obszar o pow. 2 małdratów i 2 korców. Wartość majątku w tej kategorii stanowiącego podstawę opodatkowania oszacowano na 56 ST i 6 sgr (po korekcie: 72 ST 5 sgr i 6 h) a wartość dochodu w tej kategorii została oszacowana na 6 ST i 18 sgr (po korekcie: 8 ST i 16 sgr). Mieszkańcy szacowali dochód ze swoich użytków na 176 ST i 12 sgr. Po korekcie komisji rewizyjnej wartość dochodu została oszacowana na 233 ST i 8 sgr⁴⁷. Swój majątek, stanowiący podstawę opodatkowania, w zeznaniu podatkowym oszacowano na 1470 ST i 20 sgr (po korekcie komisji rewizyjnej: 2016 ST i 16 sgr). W wyniku „pierwszej rewizji” z 1726 roku, wysokość indykcji (podatku szacunkowego) dla poddanych wsi Kościeliska została określona na kwotę 527 ST⁴⁸. Indykcja dla *dominium* została określona na 30 ST⁴⁹.

Wieś była założona na prawie niemieckim. Na czele społeczności wiejskiej stał sołtys [Scholtz]. W Katastrze, wymieniono dwie osoby pełniące funkcje sołtysa: Tomasza Niegota i Mateusza Łakomego. Tomasz Niegot figuruje jako sołtys w specyfikacji poddanych oraz w spisie roli. Natomiast w dokumencie poświęconym inwentarzowi, nazwisko sołtysa Tomasza Niegota jest przekreślone podwójną kreską i zastąpione nazwiskiem Mateusza Łakomego. Prawdopodobnie, w czasie sporządzania spisu, nastąpiła zmiana osoby sprawującej funkcję sołtysa. Pogląd ten uzasadnia podpis Mateusza Łakomego jako sołtysa pod tabelą z oświadczeniem podatkowym oraz oświadczeniem podsumowującym samooszacowanie majątku chłopskiego⁵⁰. Tomasz Niegot gospodarował na roli o pow. 1 małdrata i 9 korców = 5,88 ha, która była obsiewana 5 korcami ziarna zimą i 7 korcami ziarna latem. Wartość dochodu z użytków oszacowano na 2 ST i 10 sgr a wartość

---

⁴⁶ 1 ST = 24 sgr = 432 h (1 sgr = 18 h). Skomplikowany system monetarny na Śląsku w okresie habsburskim sprawia wiele kłopotów badaczom, zob. K. Orzechowski, *Uchwały ...*, op. cit., przypis 15 na s. 135-136; por.: Z. Żabiński, *Systemy pieniężne na ziemiach polskich*. W 25-lecie Polskiej Akademii Nauk Oddział w Krakowie [w:] *Prace Komisji Archeologicznej*, t. 20, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk Oddział w Krakowie, Kraków 1981, s. 148-162; Idem, *Rozwój systemów pieniężnych ...*, op. cit., s. 76.

⁴⁷ W Tabeli zawierającej podsumowanie komisji rewizyjnej brak sumy oszacowanego dochodu, zob. Kościeliska, k. 312. Wysokość dochodu ustalono po podsumowaniu odpowiednich pozycji w katastrze, Ibidem.

⁴⁸ K. Orzechowski, *Indykcja ...*, op. cit., s. 186.

⁴⁹ K. Orzechowski, op. cit., s. 87

⁵⁰ Kościeliska, k. 301 i 306 oraz 305 i 310.

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

majątku, stanowiącego podstawę opodatkowania na 20 ST 3 sgr i 6 h. Sołtys hodował 2 świnie i 2 krowy⁵¹, posiadał ogród oraz drewnianą chałupę i zabudowania gospodarcze posadowione na działce o pow. $\frac{1}{2}$ korca = 0,14 ha. Wartość dochodu z przydomowych użytków oszacowano na 3 sgr. Wartość majątku podlegającego opodatkowaniu oszacowano na 1 ST i 1 sgr. Ogrody wraz z zagrodami o takiej samej powierzchni i wartości posiadali także: kowal [*Faber*] Wojciech Kużaj oraz młynarz Sebastian Paprotny. Ten ostatni jest jeszcze wymieniony w Katastrze wraz z pięcioma innymi chłopami, tj. Szymonem Zowadą, Andrzejem Wróblem, Maciejem Pawełkiem, Sebastianem Cioskiem i Błażem Siewikiem, którzy dysponowali ogrodami i zagrodami na nieruchomości o łącznej powierzchni 2 korców, z których dochód oszacowano przeciętnie na 12 sgr a wartość majątku podlegającego opodatkowaniu na 4 ST i 4 sgr. Oznacza to, że każdy z pięciu chłopów oraz młynarz Sebastian Paprotny posiadał zabudowania na działce o średniej pow. ok. 0,09 ha. Okoliczności przejścia przez młynarza chłopskiej zagrody i ogrodu nie są znane. Pozostałych 46 gospodarzy posiadało ogrody wraz z zabudowaniami o łącznej powierzchni 11 i $\frac{1}{2}$ korca = 3,08 ha o wartości podlegającej opodatkowaniu, którą oszacowano na: 23 ST i 23 sgr. Wartość dochodów z użytków w tej kategorii oszacowano na 12 ST i 21 sgr. Powyższe dane wskazują, że średnia powierzchnia zagrody wynosiła 0,067 ha. We wsi były dwa wodne młyny posadowione nad rzeką Prosną. Młynarzem, oprócz wspomnianego powyżej Sebastiana Paprotnego, był także Sebastian Węgiel [*Sebastiani Wengiel*]. Każdy z młynów wraz z zabudowaniami był posadowiony na działce o pow. 6 korców = 1,68 ha. Wartość dochodu została oszacowana na 2 ST i 12 sgr a wartość majątku podlegająca opodatkowaniu na 20 ST i 20 sgr. Młynarze hodowali po trzy krowy każdy (o wartości 12 ST i 12 sgr i dochodzie 1 ST i 12 sgr) oraz po 1 świnie każdy (o wartości 1 ST 9 sgr 6 h), z których uzyskiwali dochód w wysokości 4 sgr każdy. Sebastian Węgiel dodatkowo posiadał rolę o pow. 10 korców = 2,8 ha., z czego ozimną obsiewał 3 korce o obsiewem letnim 5 korców. Wartość dochodu z pola uprawnego była szacowana na 1 ST i 19 sgr a wartość majątku podlegająca opodatkowaniu na 13 ST 4 sgr i 12 h.

W Katastrze wymienionych zostało z imienia i nazwiska, oprócz dwóch młynarzy, 50 gospodarzy posiadających oprócz ogrodu z zagrodą, także i rolę. Oprócz wymienionego powyżej sołtysa Tomasza Niegota (1), byli to:

---

⁵¹ W katastrze, w rozdziale poświęconym inwentarzowi, przekreślono nazwisko Tomasza Niegota i zastąpiono je nazwiskiem Mateusza Łakomego, nie korygując wpisów dotyczących inwentarza żywego. Stąd przyjmuję, że inwentarz Tomasza Niegota został przejęty przez Mateusza Łakomego w nie ustalonych okolicznościach.

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

- gospodarujący na roli o łącznej pow. 2 małdratów i 9 korców = 9,24 ha Stanisław Latała [Latala] (2), Andrzej Zimniak (3) i wspomniany wcześniej kowal Wojciech Kużaj (4). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 3 ha roli;
- gospodarujący na roli o łącznej pow. 3 małdratów i 3 korców = 10,92 ha Janek [Hans] Molik (5), Witek Kaszuba (6), Szymon Szarmak (7) i Bartłomiej Bryś [Briss] (8). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 2,73 ha roli;
- gospodarujący na roli o łącznej pow. 2 małdratów i 9 korców = 9,24 ha Kazimierz Domogała (9), Franek Pordzioł (10) i Krystian Kubik (11). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 3 ha roli;
- gospodarujący na roli o łącznej pow. 3 małdratów i 6 korców = 11,76 ha Kazimierz Grzelak (12), Marcin Śmiałek (13), wdowa po Janie [Jonczkin] (14) i Urszula wdowa (15). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 2,94 ha roli;
- gospodarujący na roli o łącznej pow. 3 małdratów i 6 korców = 11,76 ha Mateusz Jurga (16), Bartłomiej Gryśka (17), Szymon Przybyła [Przibyla] (18) i Szymon Nikiel (19). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 2,94 ha roli;

Fragment katastru dotyczącego wsi Kościeliska, Źródło: APWr, Kościeliska, k. 306v – 307.

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

- gospodarujący na roli o łącznej pow. 3 małdratów i 6 korców = 11,76 ha Stanisław Smurawa (20), Sebastian Słaby (21), Walenty Pigło [*Piglo*] (22) i Michał Skupień (23). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 2,94 ha roli;

- gospodarujący na roli o łącznej pow. 3 małdratów i 6 korców = 11,76 ha i wartości 5 ST i 8 sgr oraz wartości kapitału stanowiącego podstawę opodatkowania w wysokości 44 ST 10 sgr 12 h: Szymon Śmiałek (24), Marcin Pukała (25), Jerzy Paczyna [*Gergr Paczna*] (26) i Agnieszka wdowa (27). Każdy z gospodarzy posiadał więc przeciętnie rolę o pow. ok. 2,94 ha o wartości 1 ST 12 sgr i wartości kapitału stanowiącego podstawę opodatkowania w wysokości 11 ST 2 sgr i 17 h;

- gospodarujący na roli o łącznej pow. 3 małdratów i 6 korców = 11,76 ha Szymon Szachta [*Schachta*] (28), Adam Pręga [*Prega*] (29), Jakub Mendzroch (30) i Grzegorz Kwasik [*Quasik*] (31). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 2,94 ha roli;

- gospodarujący na roli o łącznej pow. 3 małdratów i 8 korców = 12,6 ha Szymon Wróbel (32), Piotr Cichos (33), Szymon Rzeźnik (34) i Janek [*Hans*] Wieczorek (35). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 3,15 ha roli;

- gospodarujący na roli o łącznej pow. 3 małdratów i 6 korców = 11,76 ha Mateusz Muszinus [*Mussinus*] (36), Grzegorz Mróz [*Mross*] (37), Bartłomiej Pawełek (38) i Walenty Mikosz (39). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 2,94 ha roli;

- gospodarujący na roli o łącznej pow. 3 małdratów = 10,08 ha Błażej Łakomy (40), Marcin Kwapisz (41), Krzysztof Gulasz [*Gulass*] (42) i Stanisław Chwałek [*Kwalek*] (43). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 2,5 ha roli;

- gospodarujący na roli o łącznej pow. 3 małdratów i 6 korców = 11,76 ha Krystian Nawrat (44), Grzegorz Śmiałek (45), Janek Matuszek [*Hans Mathussek*] (46), Wawrzyniec Grobelny (47). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 2,94 ha roli;

- gospodarujący na roli o łącznej pow. 3 małdratów i 7 korców = 12,04 ha Piotr Krawiec (48), Baltazar Lebioda (49) i Andrzej Kaszuba (50). Każdy z nich posiadał więc przeciętnie ok. 4 ha roli.

Z powyższego zestawienia wynika, że choć Kataster nazywa wymienionych gospodarzy kmieciami [*Bauern*], to tak naprawdę byli oni zagrodnikami posiadającymi ok. 4 ha gospodarstwa (rola oraz ogród z zabudowaniami). Wśród nich większym arealem (ok. 6 ha) mógł pochwalić się jedynie były sołtys Tomasz Niegot.

Ponadto, Kataster wspomina o jedenastu chłopach gospodarujących na roli o łącznej pow. 2 małdratów i 2 korcach = 7,28 ha. Byli to posiadacze ogrodów i zagród: Szymon

Mieszkańcy wsi Kościeliska w Katastrze Karolińskim z 1723

Zowada (51), Andrzej Wróbel (52), Mateusz Pawełek (53), Sebastian Ciosek [*Ciotsek*] (54) i Błażej Siewik (55) oraz Sebastian Paprota (56) posiadający ogród z zabudowaniami o pow. $\frac{1}{2}$ korca = 0,14 ha, a także: Urban Komisarz [*Comissarz*] (57), Wawrzyniec Przywara [*Laurentius Przywara*] (58), Błażej Bens [*Blasius Bens*] (59), Janek Pisula [*Hans Pissula*] (60), Grzegorz Niegot [*Niegotny*] (61), których nie ujęto w spisie posiadaczy ogrodów i zabudowań. Każdy z wymienionych powyżej gospodarzy posiadał pole uprawne o średniej pow. 0,66 ha, a razem z ogrodem z zagrodą ok. 0,75 ha gospodarstwo, co może oznaczać, że choć zostali uwzględnieni w katastrze jako posesjonaci i zagrodnicy, ich status społeczny był porównywalny ze statusem chłopów małorolnych i chałupników. Posiadany przez nich areal ziemi rolnej nie pozwalał na wyżywienie ich rodzin. Stąd musieli iść się innych prac u bogatszych gospodarzy lub w pańskim folwarku.

Nie są znane powody, dla których w Katastrze brak jest wzmianki o gospodarstwie sołtysa Mateusza Łakomego, choć wspomina o majątku Błażeja Łakomego. Nie można wykluczyć, że Mateusz Łakomy w nieustalonych okolicznościach mógł przejąć gospodarstwo Tomasza Niegota.

Gwoździany, kościół Narodzenia NMP z Kościelisk koło Olesna, stan z 2017,

autor: Sławomir Milejski, Źródło: [@] [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:SM_Gwo%C5%BAdziany_Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_Narodzenia_NMP_\(0\)_ID_640619.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:SM_Gwo%C5%BAdziany_Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_Narodzenia_NMP_(0)_ID_640619.jpg) (dostęp: 7.09.2021).